

О.В. Дзюблюк

ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ТА ПРОБЛЕМИ УЧАСТІ ІНОЗЕМНОГО КАПІТАЛУ У РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Проаналізовано сукупність факторів впливу глобалізації на розвиток банківської системи України. Визначено проблеми, що супроводжують участь іноземного капіталу у вітчизняній банківській системі та напрями обмеження їх негативного впливу.

Ключові слова: глобалізація, іноземний капітал, банківська система, фінансовий ринок, іноземні банки.

Постановка проблеми. Основною характерною рисою економічного розвитку в сучасних умовах є посилення впливу глобалізаційних процесів на усі сфери життя суспільства. Функціонування вітчизняної банківської системи зазнає активного впливу цих процесів, що визначає глибинні трансформації у її функціонуванні на національному рівні. Відтак однією із головних проблем, які вона має вирішувати економічна наука, є розробка на основі глибокого пізнання існуючих реалій шляхів оптимізації функціонування банківської системи нашої країни, пристосування її до нових, вищих стадій суспільного розвитку з урахуванням припливу іноземного капіталу у банківський сектор.

Аналіз останніх досліджень. Вплив глобалізаційних процесів на динаміку економічного розвитку досліджено у працях багатьох вітчизняних і зарубіжних економістів, серед яких А.С. Філіпенко, О.І. Рогач, С.Я. Боринець, Є.В. Савельєв, С.Р. Моїсеєв, А.В. Холопов, Д.С. Кідуел, Р.Л. Петерсен, Д.У. Блекуел та ін. Однак недостатньо уваги приділено оцінці безпосереднього впливу глобалізації на розвиток банківської системи в умовах ринкової трансформації економіки.

Мета. Стаття присвячена аналізу впливу глобалізаційних процесів на розвиток банківської системи України у трансформаційний період та розробці механізмів, котрі дозволили б оптимізувати функціонування банківських установ з огляду на певні негативні аспекти впливу на них іноземного капіталу.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Основними глобалізаційними чинниками, що впливають нині на розвиток банківської

системи, як і інших секторів господарства, є: дерегулювання і лібералізація міжнародного руху капіталу; розвиток новітніх технологій, що дозволяють проводити операції одночасно на різних фінансових ринках; підвищена транскордонна мобільність капіталів; розмивання меж між різними сегментами фінансового ринку; посилення розриву між темпами зростання виробництва товарів і послуг реальної економіки і темпами зростання фінансових операцій; поступове стирання границь між різними фінансовими функціями кредитних установ. Дія зазначених чинників означає, що на додаток до своїх традиційних функцій фінансових посередників банки все частіше беруть на себе функції операторів на фондових і валютних ринках як у власних інтересах, так і за дорученням клієнтів.

У результаті основна функція банків – кредитування, супроводжуване створенням робочих місць і реальних активів, значною мірою витісняється фінансовими операціями спекулятивного характеру. Швидке переміщення величезних мас капіталу може мати деструктивні наслідки для економіки унаслідок втечі іноземних і національних капіталів у гонитві за кращими умовами використання. Підтвердженням цього слугують фінансові кризи останніх років, нестабільність на найкрупніших фондових біржах, уповільнення темпів зростання й загроза економічного спаду у США та Японії, що свідчить про нестабільність економічних систем в епоху глобалізації. Вільне переміщення капіталів при цьому посилює розрив за ключовими макроекономічними показниками між розвинутими країнами і країнами, що розвиваються, унаслідок нерівномірного розподілу ресурсів. Посилюється нерівномірність розвитку окремих країн і регіонів у зв'язку із значними відмінностями між ними у часі проходження різних стадій економічного розвитку.

В умовах глобалізації провідні розвинуті країни корегують власну економічну політику таким чином, щоб створити оптимальні умови для інноваційного розвитку своєї країни, спрямованого передусім на підвищення її науково-технічного потенціалу. Це засвідчує перехід цих країн до постіндустріальної, так званої «інформаційної» стадії розвитку, посилюючи їх технологічний відрив від решти світу. За таких обставин глобалізаційні процеси, які відображають зміни умов функціонування реального сектора господарства, формують цілий комплекс причин, що визначають суттєві зрушення і у банківському секторі економіки. До них належать:

1) активний розвиток ТНК та їх філіалів у всіх країнах світу, що визначає зростаючі потреби у банківському обслуговуванні. Тому банківські

операції стають усе більш розмаїті, з'являється все більше нових, нетрадиційних банківських послуг, з використанням електронних технологій;

2) орієнтація банків при визначенні стратегії розвитку і тактики захисту від ризиків усе більше не тільки на національну економіку, але й на зміну економічної ситуації в усьому світі;

3) уніфікація нефінансового сектора національного господарства і його банківської системи при роботі на внутрішньому і світовому ринках;

4) звернення банками усе більшої уваги на якість інформаційних послуг, що надаються їхнім клієнтам як важливому факторові забезпечення конкурентоспроможності;

5) перетворення міжнародного ринку капіталів на самостійний фактор розвитку світової економіки;

6) зростання філіальної мережі банків, що пов'язано із збільшенням частки міжнародних операцій у загальному обсязі банківських операцій;

7) відкритість національної економіки для іноземного банківського капіталу. Усе більша кількість банків створює свої філії за кордоном, що посилює конкуренцію між кредитними установами.

Зазначені причини означають передусім певні конкретні ризики, що несуть у собі глобалізаційні процеси для банківської системи нашої країни. Вони пов'язані насамперед із полегшенням доступу на вітчизняний фінансовий ринок зарубіжних банківських інститутів.

Надходження іноземного капіталу у банківський сектор України є об'єктивним наслідком інтеграції вітчизняної економіки у світовий економічний простір. Нині у нашій країні діє 47 банків, створених за участю іноземного капіталу, причому 17 із них – мають 100%-ну участь іноземного капіталу. Їхня частка у статутному капіталі вітчизняної банківської системи вже перевищує 30%. Однак поки що це стосується іноземних банків як дочірніх структур, що діють на території України у відповідності до вітчизняного законодавства. У світлі ж підготовки нашої країни до участі у СОТ з особливою гостротою постало питання надання можливості іноземним банкам відкривати в Україні свої філії. Головні проблеми, що виникають при цьому, полягають у наступному.

По-перше, філії іноземних банків діють у правових рамках тих країн, де знаходяться ці банки. Наслідком цього може стати суттєве послаблення контролю і регулятивного впливу на них з боку Національного банку України і вітчизняного законодавства. У результаті центральний банк може втратити можливість проводити повноцінну грошово-кредитну політику – через

відповідні механізми впливу на банки другого рівня. Наприклад, норма обов'язкового резервування в Україні є значно вищою порівняно із розвинутими країнами. У разі, якщо виконання цього нормативу для філій зарубіжних банків не буде обов'язковим, Національний банк не зможе належним чином контролювати динаміку грошової маси через вплив на грошовий мультиплікатор.

По-друге, філії іноземних банків матимуть кращі можливості щодо обсягів ресурсної бази, асортименту послуг, технічних засобів функціонування та рівня менеджменту порівняно із вітчизняними банківськими установами. Це означає, що іноземні банки зможуть досить швидко опанувати значні сегменти вітчизняного фінансового ринку та залучити кращих клієнтів, пропонуючи більш вигідні умови обслуговування. У перспективі це матиме своїм наслідком опанування філіями іноземних банків сектора великого і середнього бізнесу та витіснення вітчизняних банків у менш привабливі і більш ризиковані сфери малого бізнесу та обслуговування населення. А у подальшому при активізації процесів злиття та поглинання можна очікувати банкрутство або перехід більшої частини українського банківського бізнесу у власність іноземного капіталу, як це вже має місце у ряді країн Центральної і Східної Європи.

Особливістю цієї тенденції є переважання частки іноземного капіталу не так у структурі статутного капіталу банківської системи тієї чи іншої країни, як у сукупних активах відповідних банківських систем, що є набагато більш показовим. Саме зростання частки іноземного капіталу у структурі активів банківської системи вказуватиме на підконтрольність іноземним інвесторам кредитної політики і стратегії вкладень банківських установ, визначаючи перспективи розвитку галузей і секторів вітчизняної економіки у такий спосіб, який видаватиметься найбільш прийнятним зарубіжним акціонерам банків.

По-третє, кредитна політика іноземних банків очевидно буде орієнтована на розвиток тих галузей і секторів української економіки, що мають порівняно високі прибутки і низькі ризики виробничої діяльності, а також розвиток яких не містить конкурентних загроз на внутрішньому ринку України і зовнішніх ринках для зарубіжних компаній, пов'язаних із відповідними банками. Підприємства з нижчим рівнем кредитоспроможності, однак із стратегічним значенням для економічної безпеки України, або будуть позбавлені кредитних ресурсів взагалі або кредитуватимуться на значно жорсткіших умовах, аніж ті, що пропонувались українськими банками. Передусім це стосується галузей металургійної, хімічної та машинобудівної промисловості, що виступали основою економічного зростання України за останній період. За таких умов

ризика перетворення вітчизняної економіки на сировинний придаток розвинутих країн не видаються такими вже надуманими.

По-четверте, філії іноземних банків можуть зосередити свою увагу переважно на спекулятивних видах діяльності, де висока швидкість обороту капіталу та отримання прибутку від вкладених коштів. Прикладом може слугувати діяльність іноземних банків в Україні у період другої половини 1990-х років, коли головною метою їх приходу на вітчизняний фінансовий ринок було інвестування коштів у облігації внутрішньої державної позики (ОВДП). Після зниження ставок на ринку ОВДП та скорочення обсягів спекулятивних прибутків від цих операцій такі банки негайно згорнули свої діяльність на ринку банківських послуг в Україні.

По-п'яте, вітчизняна банківська система і передусім органи банківського нагляду поки що не готові працювати саме з філіями іноземних банків. Це пов'язано із наявністю ряду суттєвих проблем, таких як, формування консолідованої звітності, наявність уніфікованих правил контролю за ризиками і порядку відшкодування збитків, що їх може спричинити філіал, відсутність чіткого плану дій за вірогідного банкрутства головної контори іноземного банку.

По-шосте, якщо прибутки філій іноземних банків спрямовуватимуться у загальний обсяг прибутків їх головних (материнських) банків, де вони й оподатковуватимуться, то це суттєво знизить кількість платників податків у вітчизняному банківському секторі із відповідним зниженням дохідної бази бюджету України. Навіть у разі сплати податків за місцем розташування філій більш ніж вірогідно, що головна маса отримуваних ними прибутків все одно буде репатріюватися за кордон, а не вкладатися у розвиток вітчизняного банківського сектора.

Таким чином, глобалізаційні процеси несуть в собі істотні ризики для вітчизняної банківської системи, позаяк порушується фундаментальний принцип її функціонування – створення рівноправних конкурентних засад діяльності всіх банків. Експансія іноземного капіталу на вітчизняний фінансовий ринок несе в собі серйозну загрозу не лише для функціонування банківських установ, а й для всієї економіки країни, особливо її стратегічних галузей. Такі процеси спричинятимуть зростання дефіциту платіжного балансу, бюджетних витрат і державного боргу, некерованості інвестиційних процесів і руху капіталів, зниження рівня зайнятості, у відтак і поступове гальмування економічного розвитку України та негативні структурні зміни у господарстві.

Уже сьогодні банкам з іноземним капіталом належить 45% ринку активних банківських операцій. За неповні два останні роки іноземним

інвесторам вдалося взяти під контроль майже всіх основних лідерів вітчизняного банківського ринку. Відтак проблема негативних наслідків глобалізації для банківської системи і всієї економіки та соціальної сфери України є очевидною. Зрозуміло, що за таких умов ступінь відкритості національної економіки повинен відповідати рівню розвитку нашої банківської системи і якості функціонування інститутів внутрішнього регулювання.

Це, звісно, не означає, що потрібно повністю закрити шляхи доступу філій іноземних банків на вітчизняний ринок. Однак потрібно враховувати, що з поглибленням процесів глобалізації і зростанням загальної нестабільності ринків рівень ризиків банківської діяльності зростає. Це вимагає найшвидшого ухвалення на національному рівні комплексу заходів законодавчого і інституційного характеру щодо запобігання кризи української банківської системи унаслідок повної втрати нею національної приналежності. Зокрема, це може передбачати такі заходи як:

- 1) встановлення верхньої межі участі іноземного капіталу у банківській системі України (наприклад, на рівні 30%);
- 2) заборона на відкриття філій банками із офшорних зон, де відсутнє будь-яке банківське регулювання;
- 3) введення вимог щодо закріплення за філіями іноземних банків власного приписного капіталу відповідно до вимог до розмірів капіталу, які ставляться до українських банків;
- 4) обов'язкове виконання філіями зарубіжних банків усіх економічних нормативів, які встановлені для вітчизняних банківських установ;
- 5) дозвіл на відкриття філій лише тим іноземним банкам, які мають високі показники рейтингу, встановлені провідними рейтинговими агентствами;
- 6) розширення повноважень НБУ щодо отримання інформації про закордонні материнські банки, надання дозволу на відкриття, контролю за діяльністю і прийняття рішення про призупинення роботи філій іноземних банків в Україні;
- 7) тимчасові функціональні обмеження щодо здійснення філіями іноземних банків тих чи інших видів операцій (наприклад, депозитне і кредитне обслуговування окремих груп клієнтів).

Разом з тим слід розуміти, що у подальшому з урахуванням тенденцій глобалізації економічних процесів нерезидентам за будь-яких умов будуть надані ще ширші можливості інвестувати кошти у вітчизняну банківську систему. Тому вже тепер необхідно розробити цілий комплекс важливих обмежувальних умов, яких слід суворо дотримуватись у процесі залучення

іноземного капіталу в банківську систему країни. Серед таких заходів доцільно виділити наступні.

По-перше, необхідно за допомогою нормативних актів Національного банку забезпечити недопущення надмірної концентрації іноземного банківського капіталу на одному із сегментів ринку банківських послуг з метою обмеження можливостей його подальшої монополізації, а відтак і відповідного диктату цін на банківські послуги для клієнтів.

По-друге, необхідно забезпечити належний рівень прозорості джерел зовнішнього інвестування коштів у банківську систему, підтверджений міжнародними рейтинговими агентствами із високою репутацією, з метою зниження вірогідності відтоку великих обсягів капіталу в разі посилення спекулятивних тенденцій його руху на міжнародних фінансових ринках.

По-третє, необхідно розробити систему заходів щодо стимулювання не просто притоку коштів у вітчизняну банківську систему, а привнесення іноземним капіталом новітніх технологій ведення банківського бізнесу, нових послуг і продуктів, програмного забезпечення, що на конкурентних засадах заохочувало б вітчизняні банки до підвищення рівня обслуговування власної клієнтури.

За відсутності подібних обмежувальних заходів прихід іноземного капіталу у вітчизняну банківську систему матиме більшою мірою негативні наслідки та супроводжуватиметься підривом її стабільності і підвищенням вразливості до змін кон'юнктури світового фінансового ринку.

Висновки. З метою обмеження негативного впливу глобалізаційних процесів на функціонування вітчизняної банківської системи, що виявляється передусім у припливі іноземного капіталу у фінансовий сектор нашої країни, потрібно розробити цілий комплекс важливих обмежувальних умов, яких дотримуватись у процесі залучення іноземних інвестицій в банківську систему. Водночас щоб не втратити конкурентні переваги, вітчизняні банки повинні постійно удосконалювати свої операції і послуги, нарощувати рівень капіталізації банківської системи і консолідації вітчизняного банківського бізнесу, упроваджувати більш прогресивні структури управління, які дозволяти б гнучко реагувати на зовнішні умови, що змінюються, і одночасно забезпечували б якість діяльності, контроль витрат і ефективності. Підйом української економіки і пов'язане з ним зростання попиту на кредит, що намітився, дають нашим банкам хороші шанси для того, щоб прискорити впровадження нових прогресивних банківських і інформаційних технологій.

Список використаних джерел

1. Україна і світове господарство: взаємодія на межі тисячоліть: Навчальний посібник / А.С. Філіпенко, В.С. Будкін, А.С. Гальчинський та ін. – К.: Либідь, 2002. – 470 с.
2. Кидуэлл Д.С., Петерсон Р.Л., Блэкуэлл Д.У. Финансовые институты, деньги и рынки. – СПб.: «Питер», 2000. – 752 с.
3. Міжнародні фінанси: Підручник / За ред. О.І. Рогача. – К.: Либідь, 2003. – 784 с.
4. Холопов А.В. Глобализация и макроэкономическое равновесие // Мировая экономика и международные отношения. – 2005. – №2. – с. 15-23.
5. Міщенко В., Набок Р. Роль іноземного капіталу в банківському секторі країни // Вісник НБУ. – 2005. – №11. – с. 38- 44.

Дзюблюк А.В.

Глобализационные процессы и проблемы участия иностранного капитала в развитии банковской системы Украины.

Проанализирована совокупность факторов влияния глобализации на развитие банковской системы Украины. Определены проблемы, сопровождающие участие иностранного капитала в отечественной банковской системе и направления ограничения их негативного влияния.

Ключевые слова: глобализация, иностранный капитал, банковская система, финансовый рынок, иностранные банки.

Dzyublyuk O.V.

Globalization processes and problems of participation of foreign capital in development of the banking system of Ukraine.

The aggregate of factors of influencing of globalization on development of the banking system of Ukraine is analyzed. Problems accompanying participation of foreign capital in the domestic banking system and direction of limitation of their negative influencing are certain.

Keywords: globalization, foreign capital, banking system, financial market, foreign banks.

Дзюблюк Олександр Валерійович – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри банківської справи Тернопільського національного економічного університету.